

Tuukka Tomperi

Sparring partners

Julian Baggini, *Ateismi. Lyhyt johdanto*. (Atheism. A Very Short Introduction, 2003.) Suom. Erkki Hartikainen, Suvi Laukkanen & Paula Vasama. Vapaa Ajattelijä, Helsinki 2006. 128 s.
Jukka Pakkanen, *Jumalattomuus*. Kirjapaja, Helsinki 2008. 72 s.

Brittiläisen filosofin, toimittajan ja ahkeran tietokirjailijan Julian Bagginin taskukirjakokoinen ateismi-esittely ehdittiin julkaista suomeksi ennen varsinaista uskontokritiikkien ryöppyä. Samalla se jäi – varmasti myös kustantajansa, kömpelön taitto- ja painoasunsa sekä arvatenkin vähäisen kirjakaupajakelun vuoksi – lähes kokonaan pimentoon. Se on sääli, sillä kirja on tasapainoinen, lyhydestään huolimatta monipuolinen ja selkeä yleisesitys. Alkuteos on ilmestynyt Oxford UP:n mainiossa pikkukirjasarjassa, ja sen brittilevikki on ollut mittava. Baggini itse tunnetaan kirjojensa lisäksi *Philosopher's Magazine*n toimittajana, aktiivisena blogistina ja kolumnistina.

Kirjailija, italofili, jalkapallo- ja pyöräilyspesialisti Jukka Pakkasen muistelua, fiktionpalasia ja aforismeja limittävä ohut mietekirjanen on puolestaan komeasti koviin kansiin pakattu ja ehkä yllättäenkin Kirjapajan julkaisema. Jumalattomuutta ymmärtävää tai siihen myönteisesti suhtautuvaa kirjallisuutta ei kristillisiltä kustantajilta juuri odoteta. Kirjapajalta tuli aiheesta teologi ja Dawkins-kriitikko Alister McGrathin

Ateismin lyhyt historia (2004), jota ei voi pitää tasapainoisena katsauksena, sillä McGrath antaa peittelemättä vakaumuksensa vaikuttaa kirjan asiiasältöön ja tosiasiaväitteisiin.

Bagginin ja Pakkasen kirjoilla ei ole ensisilmäykseltä juuri muuta yhteistä kuin mitta. Kirjoittajanimet ja otsikot rimmaavat yhteen, ja kirjoja lukee mielellään. Pinnalla tuntuu ero: siinä missä Pakkanen kirjoittaa tyylikästä lausetta, ei Baggini-suomenoksen kieliasua voi suuresti kehua. Toivottavasti sitä korjataan tuleviin painoksiin, ehkä myös tarpeettomat suomentajan jälkisanat poistaen.

Peruslinja on samankaltainen. Uskolle Jumalaan, oletukselle jumalien olemassaolosta, Jumala-hypoteeseille ei ole katetta. Ei ole perusteita, ei näyttöä, ei mikään kokemuksessa eikä omassa ajattelussa anna tukea. Ja Pakkanen ilmaisee hienovireisesti tätäkin olennaisemman edellytyksen jumala-ajatuksesta irtipäästämisessä: ”Kuoleman varjo on haalentunut, olen päässyt minänä olemisen hybridisestä. Kuoleminen on oleva pelkkä kuittaus, erään ihmisolennon häviäminen elottomaan.” (54) Myönteisen resignaation opettelu, elämäntaitainen harjoitus päästää irti maa-

ilmasta alkaa siitä, että harjoitellaan päästämistä irti itsestä, luopumista minän kaikkeudesta. Onnistuu tai ei.

Kumpikaan kirjoittajista ei ole dogmaattisesti sokea tai kiihkoileva. Epäilyksen varjon sallivat molemmat. Myönteisiä sanoja kristinuskon hyvistä ilmentymistä lausuu kumpikin. Pakkasen sanoin: ”Kristillisyyden ei toteudu uskomisessa, vaan lähimmäiseen suhtautumisessa.” (22) Pakkasen vahvuutena on kaunokirjallinen henkevyys ja ilmavuus, vaikka kirja lopulta onkin varsin niukka sisällölliseltä anniltaan. Baggini sen sijaan onnistuu käsittelemään hämmästyttävän monta kysymystä kirjan lyhydestä huolimatta. Jos pitäisi lukea vain yksi suomennettu uskontokritiikkiä käsittelevä kirja, suosittelisin tätä.

Baggini toteaa, että hänellä on tarjota vain perusteet parhaiden perusteiden hyväksymiselle, ei sen enempää: ”[...] yleensä ottaen paremmat selitykset ovat yksinkertaisempia, johdonmukaisempia ja kattavampia kuin muut vaihtoehdot. Ne ovat myös todennäköisemmin jollain tavoin testattavia tai niillä on joitain ennakoitavia ominaisuuksia.”

(32) Näistä askelmerkeistä päädytään ateismiin, eikä se ole uskon asia. Voihan aina olla toisinkin, tietenkin, mutta uskonhypyyn voi tehdä niin monista syistä ja moniin suuntiin, että se helposti muuttuu irvikuvakseen. ”Kristinusko kannattaa periaatetta, että on hyvä uskoa ilman todisteita – melko kätevä perusohje uskonjärjestelmälle, jonka puolesta ei ole hyviä todisteita.” (37) Baggini käy läpi Pascalin pelurin todistelut, joiden mukaan on kuitenkin parempi uskoa kuin olla uskomatta. Ne eivät – etnosentrisminkään takia – päde.

Tämän voi esittää myös toisin kuin Baggini. Miksi ei ole edes vedonlyönnin verran syitä uskoa Jumalaan? Kolmella perusteella. Ensimmäinen omakohtaisesti: en ole elämäni aikana kokenut yhtään kokemusta enkä havainnut yhtään havaintoa, joka antaisi edes aavistuksen henkilökohtaisesta suhteesta jonkinlaiseen jumaluuteen. Jumalalta, joka toivoisi ihmisten löytävän hänet ja pelastuvan, tällainen itseään ilmaisevamattomuus olisi vastuutonta. Siis: joko tällaista Jumalaa ei ole tai sitten hänen kohtaamisensa ei ole edellytys millekään seuraukselle suhteessa mihinkään tuonpuoleiseen, vaikka sellainen olisikin.

Toiseksi: jos Jumala olisi olemassa sellaisena kuin hänet voisi eettisesti hyväksyä ja sellaisena kuin esimerkiksi luterilainen pelastustyö uskonnonopetuksen, rippikoulujen ja diakonian muodossa opettaa, tällainen Jumala, kaikesta tietoisena, kaikkeen kykenevänä ja kaikessa hyvänä, ei vaatisi eikä odottaisi luomiltaan ihmisiltä mitään, kaikkein vähiten häneen itseensä kohdistuvaa palvelua, palvontaa ja uskomista. Ajatuskin on absurdi: ihminen palvelemaan Jumalaa. Me olisimme, kuten koko luomakunta, hänen luominaan ja hänen suojassaan ehdoitta valittuja ja ehdoitta rakastettuja. Tämä on eettinen vähimmäisvaatimus kenelle tahansa maalliselle vanhemmalle, joka on tuottanut uutta elämää. Ei Jumala voisi sen huonompi olla.

Lopuksi: jos Jumala olisi olemassa siinä muodossa, jossa häntä voisi pitää kaikkein korkeimman

hyvän toteutumana, hän myös pelastaisi ehdoitta jokaisen luomansa ihmisen. Eikä vain ihmisiä, vaan jokaisen tuntevan olennon, mukaan lukien vaikkapa cockerspanielini sekä kaikki muut elämäänsä kokevat elämänmuodot. Hänen olisi pelastettava jokainen luomansa elämä, jos valinta kadotuksen ja pelastuksen välillä olisi totta.

Sen vuoksi on yhdentekevää uskoa jumalaan. Jos on olemassa jumala, joka ei täytä yllä lausuttuja piirteitä, hän täyttäisi paholaisen tunnusmerkit. Vain itsekkäät taipuisivat palvomaan tällaista olentoa, siinä missä olisi moraalisesti oikein vastustaa häntä. Jos puolestaan on olemassa Hyvä Jumala, ei hän vaatisi uskomaan itseensä. On siis tarpeetonta uskoa Jumalaan – ja juuri sillä perusteella, että näin on, Jumala olisi olemassa, jos olisi olemassa.

Mutta uskonnot elävät perinteen ja tunteen varassa, ilman rationaalista tukea tai peliteoriaa. Jos järkiperusteita etsitään, jumalille ja uskonnoille sovitetaan usein kosmologista ja eettistä roolia. Ajatellaan, että ihminen kaipaa olemassaololle selityksiä, joihin jumaluus on avain: mistä kaikkeus tuli, miksi olemme täällä, miksi asiat ovat näin, mihin maailma menee. Toisekseen oletetaan, että tarvitsemme uskonnollisen etiikan perustaksemme, tai muuten hyvän ja pahan erottelut katoavat kokonaan.

En usko kummankaan roolin olevan enää merkityksellinen, ainakaan tässä yhteiskunnassa. Suurin osa länsimaisista ihmisistä on jo tottunut odottamaan tieteellisiä vastauksia, jopa kosmologiassa: vähitellen saamme vaikeimpiinkin aiheisiin ainakin vähän tarkempia tieteellisiä selityksiä. Etiikkakin voi hyvin ilman uskonnollista tukea. Päinvastoin monien nykypäivänä tärkeimpien eettisten keskustelujen kannalta uskonnolliset etiikat voivat usein olla esteitä (kuten silloin kun puheena ovat ihmisoikeudet, yksilöiden tasavertaisuusperiaatteet sukupuoleen, rotuun, seksuaalisuuteen, ikään ymv. katsomatta, monikulttuurinen etiikka, eläin-, luonto- ja globaali etiikka, jne.).

Jumalten tarve syntyikin kah-

desta muusta, paljon inhimillisemmästä suunnasta yksilön välittömässä kokemuksessa: eksistentiaalisesta ahdistuksesta ja moraalisuuden kehitymisestä. Keskeisin monoteistisen jumalan tehtävä on aina ollut ihmisen kuolemanjälkeisen elämän näkymien avaaminen. Jumala on vastaus huolestumme itsemme ja lähimmäistemme kuolemasta. Kuten Pakkanen asian laittaa heti intronsa aluksi: ”Tiedän olevani olemassa, sillä tiedän kuolevani. Tahtomattani maailmaan joutuneena elän valinnanvapauden vankilassa, josta pääsen vasta kuollessani. Siitä armottomasta tosiasista kasvaa ihmisyyden. Ei ihme, että mielessä käy ajatus Jumalasta olemassaolon helpottajana.” (9)

Moraalikehitykseen ja itsereflektioon liittyvä tehtävä taas tarkoittaa sitä, että tarvitsemme itseämme varten moraalisen dialogikumppanin, yliminän tai harjoitusvastustajan – *sparring partner*. Moraalisuuden kehittyminen on ajattelun, tunteiden ja tahdon kehittymistä. Se tapahtuu nimenomaan harjoituksena, käyttämällä moraalista herkkyyttä, mielikuvitusta ja käytännöllistä järkeä (*fronesis*), ei alistumisena ennalta annettuun koodistoon. Ei ole kovin suurta merkitystä sillä, millaisin alkuväin lähdemme liikkeelle tai millainen harjoitusvastustajamme on, moraalisuus kehittyy kyllä joka tapauksessa harjoittelun, sisäistetyn painin myötä. Mutta se on selvää, että harjoitteluvastustaja – tai vaikkapa esikuva, jota kohti ensin kasvetaan ja jota kohtaan sittemmin opitaan kriittisyyttä – tarvitaan ja sellaisen on oltava uskottava. Tähän tarpeeseen monoteistinen Jumala ja uskonto ovat omiaan.

Sekularisoitumisen eteneminen ja sen mahdollisuudet sekä seuraukset ovat loppujen lopuksi kiinni näistä kahdesta jumaluuden käyttötarpeesta. Miten pyrimme olemaan moraalisia sparrauskumppaneita toisillemme, yhteisöissä, dialogeissa toisten kanssa ja saamaan yliminässä säilyvän moraalisesti merkityksellisen Toisen keskustelukumppaniksemme myös hiljaisia hetkiä varten? Institutionaalisesti tämä kysymys koskee myös kasvatusta ja kouluja. Entä

miten onnistumme rakentamaan käytäntöjä, joissa ihmisen kuoleminen kohdataan arvokkaasti, pohdiskelevasti ja lohduttavasti ilman turvautumista uskomuksiin ja tarinoin tuonpuoleisista ja maagisista tapahtumista? Institutionaalisesti tämä kysymys koskee myös sairaa-

loita, saattohoitoa ja hautaamiskäytäntöjä.

Uskontokritiikinkin on edettävä myös näihin kysymyksiin, jos se mieli olla vaikuttavaa ja vastuuntuntoista. Jos kritiikki perustetaan vain uskontojen metafyyssisten järjettömyyksen kumoamiseen (luonnontieteelliset kriitikot) tai uskontojen

eettisten järjestelmien kritisoimiseen (humanistiset kriitikot), ei vielä kohdata niitä kysymyksiä, joihin uskonto ensisijaisesti nykyihmisten elämässä vastaa. Lukijan vakaumuksesta riippumatta Bagginin ja Pakkasen kirjat toimivat hyvin sparrauskumppaneina ja täyttävät siinä mielessä mainitut vaatimukset.